

DU STORA NYA VÄRLD

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Utopier har alltid utgjort en stark lockelse på människor. De är tankefigurer som skapar debatt och kontrovers. Paradiset finns inbäddat både i religiösa framtidsbilder och i de stora politiska ideologierna. Nyligen har författaren Anders Ehnmark (2006) i en essä pekat på att dagens politik saknar sådana framtidsvisioner och efterlyst nya utopier som ett sätt att skapa spänning i det politiska livet.

Men utopin behöver inte vara drömmen om lyckolandet. I skönlitteraturen är framtidsbilderna inte sällan pessimistiska och bygger på framskrivningar av negativa drag i det samtida samhället. Boken *1984* av Georg Orwell är kanske det mest typiska exemplet. En annan och mindre citerad framtidsvision är Aldous Huxleys *Brave New World* från 1932 (På svenska *Du sköna nya värld* redan samma år). *Brave New World* ger en starkt pessimistisk framtidsbild. Huxley fick inspirationen till romanen av H.G. Wells roman *Men like Gods* från 1923 som i 1920-talets anda tecknar en mycket positiv framtidsbild av det lyckliga samhället. Men nu var det 1930-talet och Huxley betecknade själv sin roman som en 'negativ utopi'.

Det intressanta med *Brave New World* är att den på ytan faktiskt beskriver ett samhälle som lyckats uppnå mycket av det som man under mellankrigstiden hade förhoppningar om. Det hela utspelas år 2540 – med vår tideräkning. Samhället är rikt och erbjuder sina medborgare all typ av service – krig och fattigdom har avskaffats, nationalstaterna har försvunnit och en världsregering styr, alla raser är lika och människor är lyckliga.

Den negativa resonansbotten som finns i *Du sköna nya värld* utgår ifrån att det är ett alltför välorganiserat samhälle, där människor har underordnats organisationen. Världsstaten är inspirerad av Henry Fords idéer om den välorganiserade fabriken.¹ Men genom samhällets konformism upphör också mycket av den mångfald som skapar livskvalitet: kulturell mångfald, litteratur, konst och religion. Det blir istället ett samhälle präglad av hedonism där livsnjutningen bygger på ett promiskuöst sexualliv och droger. I romanen finns även en motbild visualiserad genom en isolerad stamkultur präglad av andra värderingar. Antihjälten från den glömda stammen som söker gå emot världsstaten lider dock slutligen nederlag.

Du sköna nya värld har klara beröringspunkter med såväl Charlie Chaplins samhällskritiska film *Moderna tider* från 1939 och George Orwells *1984* som utkom 1949. Men det som gör Aldous Huxleys roman mest aktuell är det globala perspektivet. Den övernationella, globala staten är i Huxleys nya värld ingen lycklig modell eftersom den reducerar den samhälleliga mångfalden och därmed livskvaliteten hos medborgarna. Den konfliktdimension som han frammanar – nationella militarise-

rade makter kontra en övernationell totalitarism (Huxley, 1965:15) – har stor relevans i en tid då den ökade globaliseringen är grunden för både optimistiska och pessimistiska framtidsbilder. Det är bakgrunden till att vi i titeln på 2006 års publikation från SOM-institutet valt att anspela på boktiteln *Du sköna nya värld*.

SOM-institutets syfte med sina årliga studier av svenska folkets attityder och beteenden är inte att ge underlag för utopier. Snarast är tanken att mätningarna skall vara något som olika visioner måste konfronteras med. Den grundfråga vi ställer gäller inte det önskvärda tillståndet utan istället hur det faktiskt förhåller sig. Vi har därför valt att avvika något från Aldous Huxley's romantitel genom att inte ta ställning till om världen är skön eller inte, utan valt att peka på det faktum att den är stor och ny. Vi driver inte någon tes om en pessimistisk samhällsutveckling utan försöker istället sätta fokus på hur vi svenskar uppfattar den värld som med nya organisationer och nya tekniker blivit allt större och samtidigt allt närmare. Och som dessutom påverkar oss allt mer. Det vi ytterst vill belysa är hur förändringar i vår omvärld påverkat vårt sätt att se på världen och på oss själva.

Sedan SOM-institutet började sina årliga mätningar har vi noterat många opiniononssvängningar. Boktitlar som 'Ett missnöjt folk' (1996) eller 'Ljusnande framtid' (1998) reflekterar sådana skillnader i stämninglägen. De tendenser vi tyckt oss se i den svenska opinionen de senaste åren är svårare att värdera. Omvärlden påverkar oss på olika sätt och mönstren är otydliga. Visserligen finns det en allmän försvagning i samhällsförtroendet men samtidigt en ökande optimism om framtiden. Vi vet av tjuo års SOM-mätningar att opinioner kan skapas snabbt även om tendenserna till en början kan vara mångtydiga. Den linje vi hela tiden följer är att pröva motbilder och ställa frågor hur en kortsiktig opinion förhåller sig till långsiktiga trender.

I detta inledande kapitel gäller frågan de övergripande tendenserna. På samma sätt som tidigare år analyserar vi det genom att lyfta fram och kommentera ett antal exempel på trender som på ett översiktligt sätt speglar förändringstendenser i politik och samhälle hösten 2005 i ljuset av de tendenser vi sett under de gångna två decennierna. Vi har också försökt att anknyta till bokens tema om den stora nya världen som vi inte bara har utanför husknuten utan även mitt ibland oss. För att belysa det senare har vi i år valt att som särskilt tema belysa svenska folkets inställning till ett antal olika världsreligioner.

Den svenska problembilden...

I SOM-institutets årliga mätningar har vi funnit många exempel på global påverkan av den svenska opinionen. Stämningläget i Sverige skall ses i relief av vad som händer i omvärlden. Terrorbombningarna av New York och Washington den 11 september 2001 bidrog till ett ökat förtroende för *svenska* politiska institutioner. På ett likartat sätt är svenska folkets hotbilder i hög grad bestämda av händelser på global nivå, oavsett om det gäller kärnkraftsolyckor eller hungerkatastrofer. Men

när svenskarna år 2005 anger vad som är de viktigaste samhällsproblemen får omvärlden mindre utrymme.

Det är fem samhällsproblem som ligger i topp när svenskar hösten 2005 pekar ut de viktigaste samhällsfrågorna². Sysselsättning och sjukvård ligger klart högst och nämns båda av omkring 30 procent av samtliga svarande, medan äldre frågor, skola/ utbildning samt lag och ordning anges av mellan 20 och 15. Internationella frågor, inklusive terrorism, svarar för endast en procent. Låga andelar har även kommunikationer, bostäder, EU-frågor, jordbruk och offentlig sektor, inklusive privatisering. En annan samhällsfråga, som delvis har sin bakgrund i globaliseringen – invandring och flyktingar – ligger relativt högt på svenskarnas dagordning (plats sex).

I jämförelse med 2004 är det framför allt sysselsättning som ökat – från 20 till 33 procent – och når sin högsta andel sedan 1998 och har en klart uppåtgående trend. Övriga samhällsfrågor ligger förhållandevis stabilt i opinionen; möjligen finns det en svagt nedåtgående tendens för sjukvården och en viss uppgång för flyktingar och invandring. De områden som befinner sig mot mitten av rangordningen, men som inte uppvisar några trender vare sig upp eller ned är Sveriges ekonomi, miljön, skatterna och socialpolitiken.

Det finns vissa klara skillnader i olika gruppers bedömning av vilka som är de viktigaste samhällsfrågorna (tabell 2). Sysselsättning, ekonomi, skatter och energi/ kärnkraft nämns något oftare av män, medan vård, skola och omsorg samt jämställdhet ligger klart högre på kvinnors agenda. I övrigt är skillnaderna mellan mäns och kvinnors bedömningar relativt små. Frågor som sjukvård och äldre vård – två områden som ligger högst bland personer över 60 år – samt i någon mån lag och ordning blir viktigare med ökande ålder. Omvänt förhållande gäller miljöfrågor, invandring/flyktingar samt skatter, som yngre anser viktigare än äldre. De medelålders nyckelfråga är sysselsättningen.

När det gäller sympatisörer till olika politiska partier toppar sysselsättning som den viktigaste samhällsfrågan hos samtliga partier, undantaget kristdemokraterna (sjukvård) och miljöpartiet (miljöfrågor). Ekonomi och skatter ligger klart högre bland moderata sympatisörer medan sympatisörer till v och mp har relativt sett höga andelar för jämställdhet. Mönstret är det som kunde förväntas från andra studier av väljarnas agenda (Holmberg och Oscarsson, 2004).

...i ett globalt perspektiv

Det som bidrar till den låga andelen för internationella frågor är att frågan explicit gäller 'i Sverige' och alltså avser sådant som direkt framträder inom landet. När vi däremot utan att nämna Sverige i frågan ber svarspersonerna att ta ställning till i vad mån de känner oro för ett antal nationella såväl som internationella utvecklingstendenser visar det sig inte oväntat att globala frågor hamnar högt på listan. I mätningarna under senare år ingår tio olika fenomen som vi har mätt flera gånger. Ett studium av hur resultaten har förändrats säger någonting om hur svenskar upplever samtidens hotbilder (jfr även Marcia Grimes och Rutger Lindahls kapitel).

Tabell 1 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsfrågor 1987 – 2005 (procent)

1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
15	6	2	7	39	49	59	58	51	58	50	51	28	14	14	14	14	20	33
14	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	38	43	33	29
10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21	19	20
12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37	32	23	18	19
20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	18	18	16
7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	11	14
48	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6	7	10
8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9	9
7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6	7	9
3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8	6
6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	7	6	5
1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4	4
7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1	1	2
1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3	1
3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	2	1	4	1	1
1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	2	1	1	1
2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1

Kommentar: Resultaten kommer från RikssOM 2005. Enkätfrågan lyder: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Tabell 2 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem efter kön, ålder och yrkesgrupp (procent)

samhällsfråga	samtliga	kv	män	15-30	31-60	61-85	arbetare	högre tj män	företagare
sysselsättning	33	30	35	30	36	28	34	39	35
sjukvård	29	33	24	17	31	34	28	33	33
pensioner/äldreomsorg	20	25	15	8	18	33	21	22	22
utbildning/skola	19	23	15	11	21	20	19	24	18
lag och ordning	16	14	17	12	15	19	15	18	17
invandring/flyktingar	14	13	16	17	15	12	14	17	17
miljö	10	10	9	13	11	6	8	9	6
Sveriges ekonomi	9	6	12	9	10	6	8	10	15
skatter	9	5	12	10	9	6	5	14	15
socialpolitik	6	6	7	6	7	5	4	10	8
familjepolitik	5	7	2	5	6	5	6	3	6
religion/moral	4	4	4	3	4	4	4	4	4
jämställdhet	3	5	1	7	2	1	3	2	0
energi/kärnkraft	2	1	3	1	2	2	1	4	2
kommunikationer	1	1	2	2	2	1	1	1	1
bostäder	1	1	2	2	1	1	1	1	1
internationellt/terror	1	1	2	2	2	1	1	2	1
EU	1	1	2	2	1	1	0	2	2
jordbruk/decentralisering	1	1	1	1	1	1	0	2	1
offentlig sektor/privatisering	1	1	1	1	1	0	0	0	2

Kommentar: Resultaten kommer från RikssOM 2005. Enkätfrågan lyder: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem." Samtliga svars personer ingår i procentbasen.

Det är framför allt tre frågor som ligger högst bland de tio vi frågar om hösten 2005: förändringar i jordens klimat, terrorism och miljöförstöring. Omkring hälften av svenskarna upplever dem som de mest oroande hoten inför framtiden (tabell 3). Klimatfrågan upplevs dessutom i ökad grad som ett hot. Förändringar i jordens klimat var det fenomen som flest människor oroade sig för i studien 2005 (51 procent mycket oroande). Tidigare år på 2000-talet har motsvarande orossiffra varit lägre, kring 40 procent.

Fattigdomen i tredje världen är också på väg upp på oroslistan. Andelen som förklarade sig mycket oroade var 41 procent 2005, upp från 35-procentsnivån tidigare. Oron för terrorn är däremot inte lika stor som tidigare, som t ex 2001 efter septemberattacken i USA eller 1986 efter mordet på Olof Palme, och uppvisar de senaste åren en svagt nedåtgående trend.

Miljöförstörelsen uppfattades som mest oroande i första mätningen 1986 då hela 72 procent sa att de var ”mycket oroade”. Det är den högsta orossiffran vi hittills mätt i SOM. Sedan dess har dock oron för miljön minskat. I mätningen 2005 förklarade sig 48 procent mycket oroliga för miljön; ungefär samma orosnivå som i de närmast föregående årens mätningar. Jämfört med 1980- och 90-talen har oron för miljön alltså minskat. Samtidigt finns det klart delade meningar i opinionen. På en direkt fråga om hur man betraktar samhällsutvecklingen under de 10-15 senaste åren menar 40 procent att miljön förbättrats medan 38 procent menar att den försämrats.

En annan fråga som bedöms som ganska oroande är risken för stor arbetslöshet, med över 40 procent som upplever mycket eller ganska stor oro. Arbetslösheten som oroskälla är på väg upp. Andelen mycket oroade var 44 procent 2005, att jämföra med 17 procent år 2000. Under 1990-talets krisår var dock oron för arbetslösheten klart högre än idag t ex 1993 eller 1996 (60 respektive 68 procent).

Längre ned på rangordningen hamnar naturkatastrofer, ökat antal flyktingar och militära konflikter. Och än längre ned kommer sinande oljekällor och ekonomisk kris med under 20 procent som uttrycker stor oro.

På de punkter där vi kan jämföra med svaren på den öppna frågan stämmer rangordningen. Arbetslöshet är i båda fallen klart högre placerad än flyktingfrågan, som i sin tur ligger klart över ekonomisk kris. Det som möjligen kan uppfattas som en avvikelse är miljö, som kommer högt på oroslistan, men lågt som svenskt samhällsproblem. Med en viss tillspetsning kan påstås att svenskarna inte känner någon stor oro för utvecklingen i Sverige, samtidigt som det som händer på den globala nivån är mer oroande.

Bland de åtta företeelser som vi frågar om i orosbatteriet och som vi frågat om i tidigare undersökningar är det två som får sina högsta siffror i 2005 års mätning. Det är oron för förändringarna i jordens klimat och för fattigdomen i tredje världen. Övriga orossiffror är antingen i huvudsak stabila eller lägre än de varit tidigare. Oron för arbetslösheten har dock, precis som i svaren på den öppna frågan, en stigande tendens, medan oron för en ekonomisk kris snarast är svagt fallande.

Tabell 3 Vad oroar svenskarna? (procent)

Fråga: "Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Max
Miljöförstöring	72	-	-	-	-	58	-	51	50	-	56	-	-	-	38	38	43	50	47	48	72
Stor arbetslöshet	-	-	-	-	-	56	-	60	48	-	68	-	-	-	17	25	38	40	-	44	68
Terrorism	64	-	51	-	-	39	-	31	28	-	38	-	-	-	27	59	41	52	51	48	64
Ny nazism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	-	57
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	-	56
De militära rustningarna	52	-	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	51	51
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	37	-	-	-	37	35	33	-	-	-	41
Ekonomisk kris	-	-	-	-	-	39	-	37	30	-	29	-	-	-	9	17	24	23	17	16	39
Ökat antal flyktingar	-	-	-	-	-	-	-	38	30	-	29	-	-	-	17	20	27	28	20	24	38
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	-	34
Situationen i Ryssland	-	-	-	-	-	-	-	31	22	-	18	-	-	-	12	-	-	-	-	-	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	28
Befolkningsökningen	18	-	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	28
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Militära konflikter	-	-	-	-	-	25	-	25	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	25
Risken för ett stormaktskrig	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	23
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	19
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18
U-båtskränkningarna	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	16
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	15

Källa: Riks-SOM-undersökningen

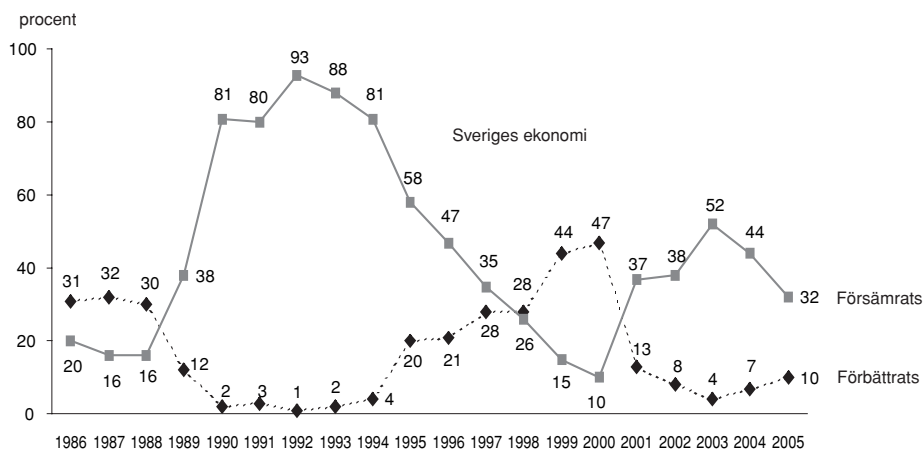
Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som svarat "mycket oroande", av de som besvarat åtminstone någon delfråga i frågebatteriet. Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". 1986–1993 ställdes frågan specifikt "läget i världen i dag".

En företeelse som ligger relativt högt på oroslistan kom med för första gången år 2005. Det gäller naturkatastrofer. Förklaringen till den relativt höga andelen med orosvar (38 procent) är med all sannolikhet tsunamikatastrofen i Sydostasien på Annandag jul 2004 som i hög grad berörde Sverige. Till detta kom stormen Gudrun som i januari 2005 skövlade stora skogsområden i Sydsverige och senare orkanen Katrina som förstörde stora delar av New Orleans i USA. Tsunamikatastrofen och orkanen Katrina är exempel på hur händelser i helt andra delar av världen berör oss. I det sammanhanget finns det skäl att understryka att de övriga hot som svenskarna känner oro inför är av samma globala karaktär: den stora nya världen uppfattas uppenbarligen inte alltid som särskilt skön.

Fortfarande dystert för den svenska ekonomin

Svenska folkets bedömningar av hur den svenska ekonomin utvecklas är fortfarande övervägande negativa hösten 2005. Nästan en tredjedel av befolkningen (32 procent) uppfattar att ekonomin håller på att försämrans medan endast 10 procent ser en förbättring. Jämfört med åren innan är dock bedömningarna något ljusare 2005. Åren 2003 och 2004 var det hela 52 respektive 44 procent som såg en svensk ekonomi i utförsbacke. Lite mindre dåligt har det blivit enligt svenska folket.

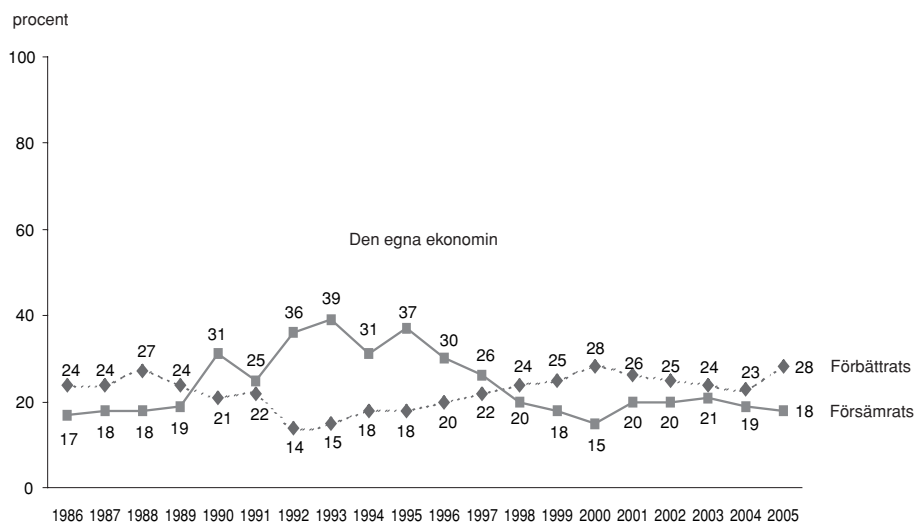
Figur 1 a Allmänhetens bedömning av hur den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986 – 2005 (procent)

Kommentar: Enkätfrågan innehåller också svarsalternativet "förblivit ungefär densamma". Samtliga svarpersoner i SOM utgör procentbasen.

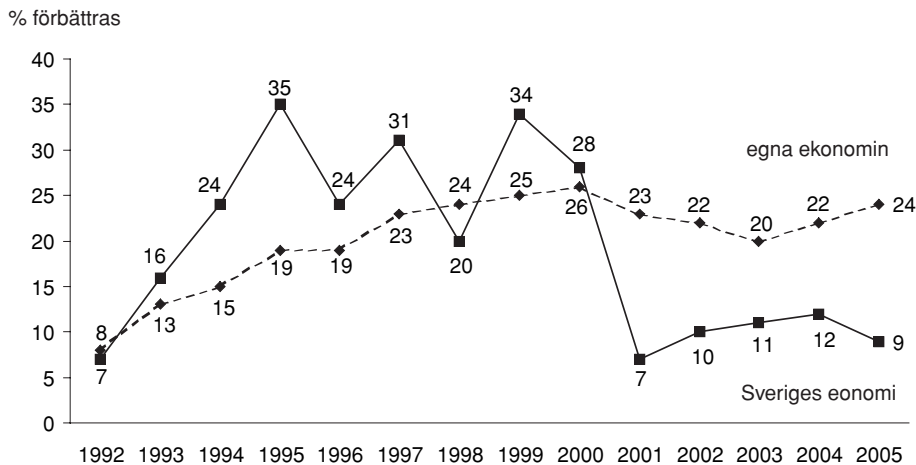
Figur 1 b Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986 – 2005 (procent)

Kommentar: Enkätfrågan innehåller också svarsalternativet "förblivit ungefär densamma". Samtliga svarspersoner i SOM utgör procentbasen.

Bedömningarna är klart mer positiva när det gäller hur den egna ekonomin utvecklas. Klart fler svenskar anser att den egna ekonomin har förbättrats (28 procent) än som uppfattar att den försämrats (18 procent). Siffrorna är de näst mest positiva vi någonsin uppmätt för hur den personliga ekonomin förändrats bland SOMs svarspersoner. Endast resultaten från år 2000 är något lite bättre. Svenska folket tycker det ekonomiskt går klart bättre för dem själva än för Sverige.

Samma slags optimism för egen del men pessimism när det gäller Sverige finner vi om man ser på hur svenska folket bedömer den framtida ekonomiska utvecklingen. Andelen svarspersoner i SOM 2005 som tror på en förbättrad personlig ekonomi under det närmaste året är 24 procent, upp från 20 respektive 22 procent de närmast föregående åren. När det gäller den svenska ekonomins framtid är bedömningarna klart mörkare. Endast 9 procent är optimister och tror på en förbättring under de närmaste tolv månaderna. Det är färre optimister än under åren 2002-2004 då andelen personer som trodde på förbättringar höll sig kring 10-12 procent. En optimistandel på endast 9 procent är den tredje lägsta vi mätt i SOM sedan början på 1990-talet. Endast åren 1992 och 2001 fanns det än färre optimister (7 procent i båda fallen).

Figur 2 Optimister när det gäller Sveriges respektive den egna ekonomins framtid (procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen bland personer som besvarat enkätfrågan och svarat "förbättras" på frågan om Sveriges respektive den egna ekonomins utveckling de närmaste 12 månaderna.

Utvecklingen för svensk ekonomi hittills under 2006 torde ha gjort att svenska folkets dystra prognoser kommit på skam – kan man tycka. Företagens vinster och BNP-tillväxten har ökat snabbare än de flesta trodde, inklusive många experter. Men, å andra sidan, ekonomi är inte bara företagsvinster och tillväxt. När svarspersonerna besvarar frågan om hur svensk ekonomi utvecklas väger de kanske också in andra ting som exempelvis vad som händer med sysselsättning och vilka effekter den nya globala konkurrensen kan få i Sverige och i den stora nya världen.

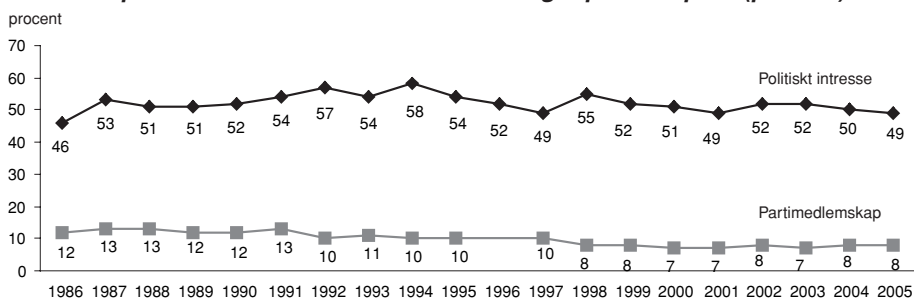
Om vi ser på hur olika socioekonomiska grupper ser på den ekonomiska framtiden framträder vissa skillnader som kan tyda på att människor betonar olika saker när det spår om vad som skall hända. När det gäller utvecklingen av den svenska ekonomin är personer från alla socialklasser övervägande pessimistiska, mest svartsynta är jordbrukare och företagare, minst negativa är högre tjänstemän. Arbetare ligger snittmässigt däremellan.

Talar vi istället om vad människor tror om den egna ekonomiska framtiden är alla yrkesgrupper övervägande optimistiska och tror på förbättringar. Mest optimistiska är företagare och högre tjänstemän medan jordbrukare och arbetare är minst förhoppningsfulla. Med andra ord, inför valåret 2006 är övre medelklassen inklusive företagare mer optimistiska om den egna ekonomiska utvecklingen än arbetarklassen. Det är alltså inte socialdemokraternas kärnväljare som ser mest positivt på den ekonomiska framtiden. Det gör istället den borgerliga alliansens kärnväljare.

Partierna i botten men politiskt intresse finns

Vi har i föregående års översikter visat på hur de politiska partierna tappar i upp-slutning och engagemang bland medborgarna. Andelen partimedlemmar går långsiktigt ned. Antalet medlemmar har på en tioårsperiod nästan halverats (Pettersson, 2005). De senaste åren har dock andelen som uppger sig vara medlemmar av ett politiskt parti varit förhållandevis stabila i SOM-institutets mätningar. Detsamma gäller 2005, där procentandelen ligger exakt på samma nivå som 2004 (figur 4).

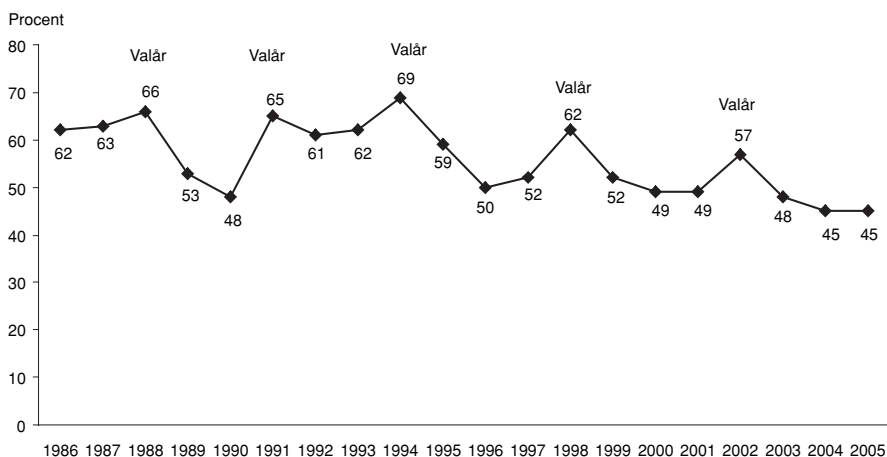
Figur 3 a Andel som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik och andel som är medlem i något politiskt parti (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Figur 3b Grad av partiövertygelse 1986-2005 (procent)

Fråga: (till personer som uppgett sig sympatisera med något politiskt parti): ”Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?” Svartalernativ: ”ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej”.

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Väljarnas grad av partiövertygelse – andelen svarspersoner som uttrycker en övertygelse i sin partisympati – sjunker också i en förhållandevis långsam takt. Resultatet för år 2004 var det lägsta vi någonsin uppmätt i SOM. Andelen (45 procent) är exakt densamma 2005. Eftersom graden av partiövertygelse har vad vi kallar en elektoral cykel, där partiövertygelsen stiger något valår för att sedan på nytt minska (jfr Holmberg, 1994 och Strömbäcks och Johanssons artikel i denna volym) kan vi dock förväntas oss en uppgång i 2006 års SOM-mätning. Den intressanta frågan är emellertid om partiövertygelsen kan hamna på samma nivå som valåret 2002 (57 procent). En hypotes baserad på utvecklingen sedan mitten av 1990-talet tyder på att värdet hamnar endast något över 50 procent.

Det finns samtidigt klara skillnader mellan sympatisörer till olika partier. Bland centerpartistiska sympatisörer skedde nedgången redan i slutet av 1980-talet medan den bland socialdemokrater främst inträffade i slutet av 1990-talet. Tappet i partiövertygelsen bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer är i stor utsträckning något som hänt efter 1990-talets slut. År 2005 finner vi den högsta andelen partiövertygade anhängare bland moderata (59 procent), kristdemokratiska (53 procent) och socialdemokratiska (53 procent) sympatisörer.

Partierna tappar alltså något i opinionen, åtminstone på längre sikt. Någon motsvarande trend när det mer allmänt gäller intresset för politik är inte lika tydlig, även om en viss nedåtgående tendens kan spåras. SOMs siffror över andelen medborgare som uttrycker ett mycket eller ganska stort intresse för politik låg under 1990-talet – med ett par undantag – på närmare 55 procent. Efter 2000 har snittet var omkring 50 procent. Andelen med mycket eller ganska stort intresse är år 2005 49 procent; bland den lägsta nivå som uppmätts. Det finns dessutom anledning att tro att det politiska intresset 2005 skattas något för högt beroende på undersökningens något lägre svarsfrekvens; politiskt intresse visar sig hänga samman med benägenheten att svara (jfr Åsa Nilssons metodrapport i slutet av denna volym). Det tycks alltså som om det politiska intresset var högre under 1990-talets krisår än vad det varit under det lugnare 2000-talet.

Det finns en intressant gemensam nämnare mellan några år där vi uppmätt ett relativt lågt politiskt intresse i den svenska befolkningen, nämligen att det är året före ett val (1990, 1993, 1997 och 2001 men inte 1987). Även året före valet 1994 var andelen relativt låg för 1990-talet. Möjligen ser vi även i fråga om politiskt intresse en tendens till elektoral cykel även om denna inte på långt när är lika tydlig som i fråga om partiövertygelse (jfr Strömbäcks och Johanssons kapitel).

Fortsatt något åt höger

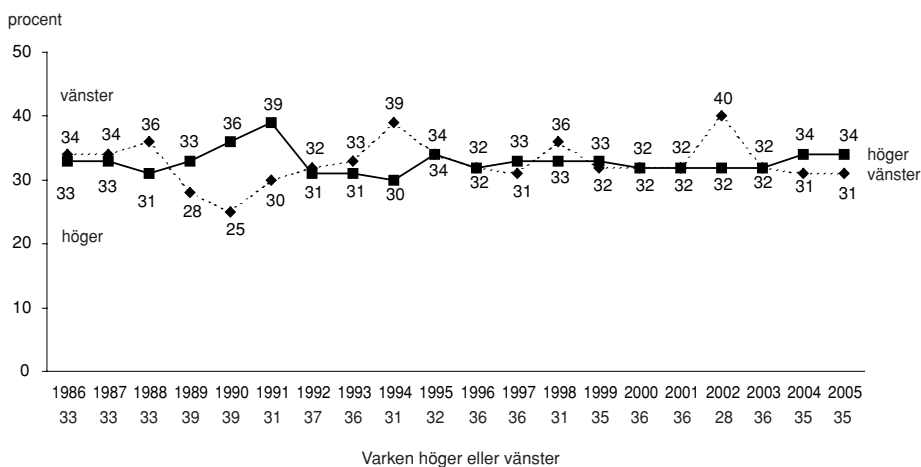
Få saker är så bestämmande för svenska folkets politiska beteende som människors ideologiska självförståelse – om man står till vänster, i mitten eller till höger. Människor som placerar sig till vänster röstar till cirka 95 procent på ett parti till vänster. Samma sak gäller bland människor som uppfattar sig som ideologiskt till höger. De röstar till cirka 95 procent på något borgerligt parti till höger (Holmberg, 2002).

Det är bland personer i mitten som rösterna kan gå till båda blocken, och det är där tveksamma och bytesbenägna väljare i första hand finns.

I Sverige har förhållandet mellan de ideologiska positionerna varit relativt stabilt under de senaste tio åren. Dessförinnan kunde vi notera en marknadsliberal högervind i slutet av 1980- och början av 1990-talet, vilken avlöstes av en svag vänstervind. Mätningen hösten 2005 ger i stort samma bild som året före. Det finns en svag övervikt för personer som ideologiskt lutar åt höger – 34 procent placerar sig själva klart eller något till höger medan 31 procent placerar sig klart eller något till vänster (figur 4). Inför valet 2006 är troligen den intressantaste siffran de 35 procent som placerar sig 'varken till höger eller till vänster'.

Figur 4 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höger-skala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-höger-skala?"

Kommentar: Resultaten visar andelen som uppgivit att de är klart eller något till vänster respektive klart eller något till höger, eller angivit att de är "varken vänster eller höger". Personer som ej besvarat frågan är ej medtagna i analysen. De utgör omkring 3 – 5 procent av svarspersonerna genom åren.

Ett närmare studium av kurvorna visar att det precis som när det gäller partiövertygelse finns en valårscykel när det gäller vänster-högervindar. Valåren sker det regelmässigt en svag förskjutning åt vänster bland medborgarna. Andelen väljare som placerar sig till vänster tenderar att öka valår. Det har inträffat i alla valår vi har undersökt – 1988, 1991, 1994, 1998 och 2002. Inför valet 2006 kan det vara av särskilt intresse att jämföra med siffrorna för förvalsåret 1997 och valåret 1998. Det

ideologiska mönstret i den svenska opinionen år 1997 liknar det vi ser för 2005. År 1998 hade opinionen svängt åt vänster främst genom att en del av dem som året före placerade sig i mitten nu positionerade sig något åt vänster. En hypotes inför 2006 skulle kunna vara att vi får ett likartat ideologiskt mönster som 1998, dvs en viss vänstersväng.

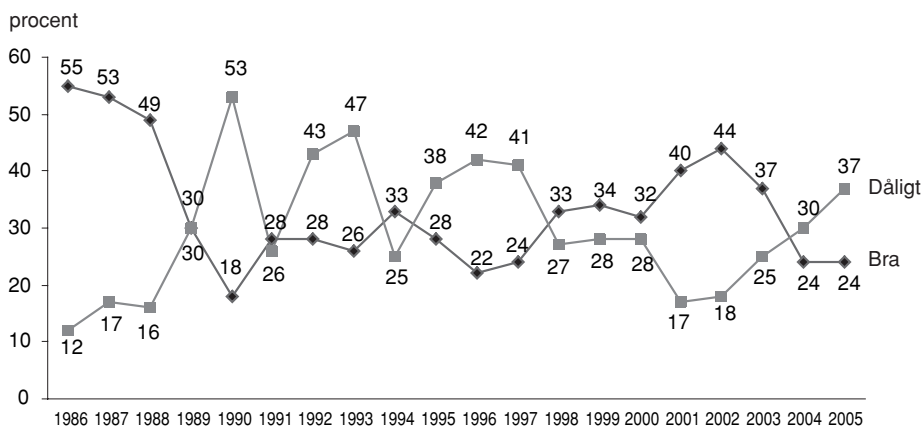
En övervikt för högern i opinionen kan antas gynna den borgerliga alliansen i valet. Siffrorna visar dock att en sådan övervikt ett förvaldsår inte är någon garanti för en alliansseger i valet. Den ideologiska vänstern och socialdemokraterna har tidigare visat att de kan komma igen under valår.

Försvagade siffror för regeringen

Även om den ideologiska vinden har betydelse för väljarnas val är givetvis regeringens agerande en lika viktig faktor. Det finns i valet ett element av ansvarsutkrävande. Väjlare som är missnöjd med hur en regering sköter sitt arbete har en stark tendens att bestraffa regeringen och istället rösta på något oppositionsparti. Resultaten i figur 5 är därför en fortsatt varningssignal för socialdemokraterna. Regeringens *Job Performance* bedöms 2005, i likhet med 2004, övervägande negativt. Samtidigt finns det en skillnad mellan de två åren: de regeringskritiska ökar sin andel – från 20 till 37 procent – men de som ger regeringen sitt stöd sjunker inte motsvarande grad. De håller sig på 24 procent.

Figur 5 Bedömning av hur regeringen sköter sitt arbete (procent)

Fråga: ”Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?”

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner.

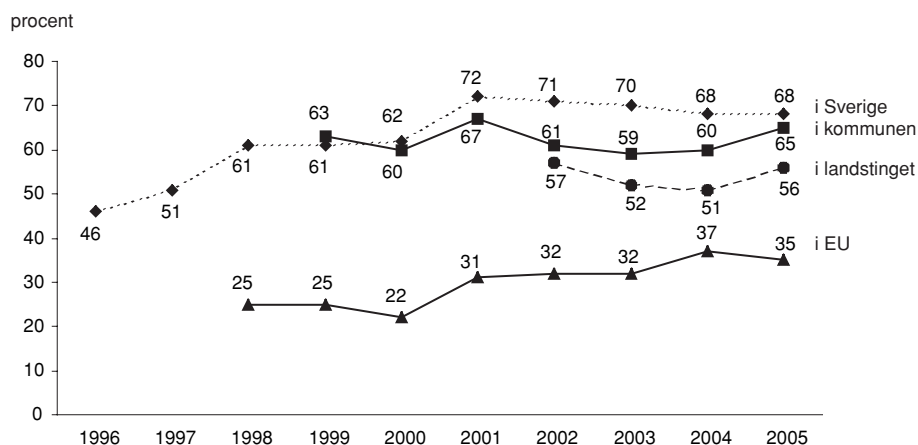
Trots att andelen väljare som gör en negativ värdering av regeringens arbete (37 procent) har ökat är den ändå inte lika kritisk som den var 1997 (41 procent) inför Göran Perssons förlustval 1998 eller 1993 (47 procent) inför Carl Bildts förlustval 1994 eller 1990 (53 procent) inför Ingvar Carlssons förlustval 1991. I föregående års analys framhölls att om de negativa siffrorna för regeringens arbete stiger ytterligare blir det svårt för socialdemokraterna att vinna i valet 2006, eftersom en kritisk opinion upp emot 40 procent eller högre året innan ett val hittills inneburit stora tapp för regeringen i det efterföljande valet. Vad vi sett är visserligen en uppgång men inte till den riktigt höga nivån. En rimlig tolkning är att den regeringskritiska vinden mojnät något.

Positivt för svensk demokrati

Nedgången i svenska folkets partipolitiska engagemang har hittills inte påverkat synen på den svenska demokratin. Inte heller synen på regeringen har någon inverkan på bedömningen av hur demokratin fungerar. Andelen svenskar som anger att de är mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar är fortsatt hög och bland den högsta inom EU. Sedan toppåret 2001, när mätningen gjordes strax efter terrorattacken i USA, och det fanns en stark uppslutning bakom Sverige i en värld av global oro har siffrorna sjunkit något. De är dock betydligt högre än de lägre nivåer som uppmättes under slutet av 1990-talet (figur 6).

Figur 6 Nöjd med hur demokratin fungerar (procent)

Fråga: ”På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:?”

Kommentar: Resultaten visar andel som svarar *mycket* eller *ganska nöjd*. Övriga svarsalternativ är inte särskilt nöjd och inte alls nöjd. Personer som besvarat frågan ingår i procentbasen.

Bedömningen av hur väl den kommunala eller regionala demokratin fungerar är också klart positiv. Den uppvisar dessutom en betydande uppgång mellan 2004 och 2005. Därmed närmar sig bedömningen av den kommunala demokratin den nationella nivån. Minst uppskattning får EUs demokrati med klart lägre andelar som uttrycker att de är nöjda med hur den fungerar. Den uppåtgående trend som funnits sedan år 2000 förefaller också ha brutits; kanske bara tillfälligt?

Partiledarna inför val

Inför valet 2006 har Sverige en statsministerkandidat med klart starka personliga popularitetssiffror. Det är moderaternas Fredrik Reinfeldt. I SOM-mätningen 2005, där vi frågar svarspersonerna hur mycket de gillar eller ogillar de olika partiledarna på en skala mellan -5 (ogillar) till +5 (gillar) får Reinfeldt i genomsnitt +0,8 (+8).³ Det är det klart högsta resultatet för någon partiledare. Alla andra har minusvärden eller står på noll när mätningen gäller hela folket.

Reinfeldts popularitet är också stor bland moderata sympatisörer, +34 i mätningen 2005. Övriga partiledare är inte tillnärmelsevis lika uppskattade bland de egna. Maud Olofsson kommer närmast med +28. Lägg här till att Reinfeldts popularitetskurva pekar uppåt, både totalt sett och bland moderater. I mätningen 2004 hade han +3 bland samtliga svars personer och +29 bland m-sympatisörer. Reinfeldt håller på att toppa formen inför valet 2006.

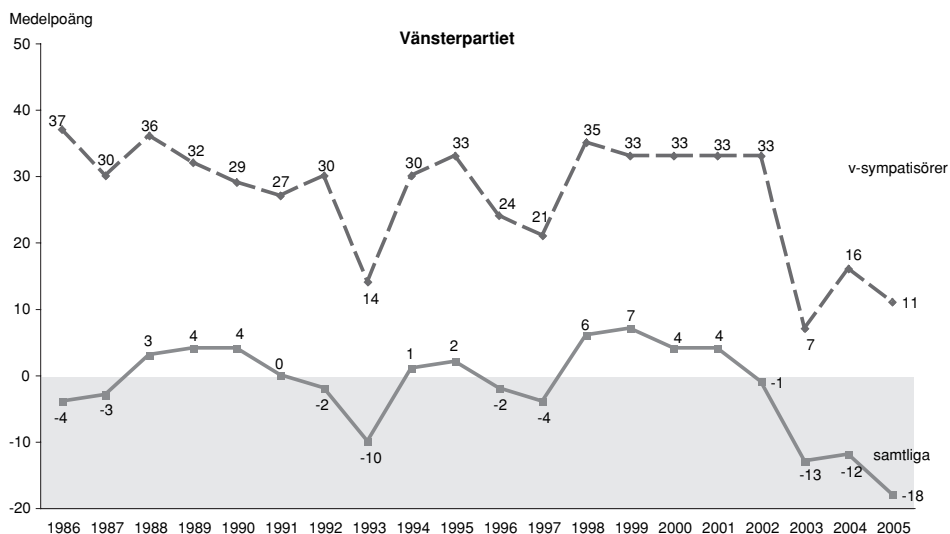
Om utmanaren är på väg upp gäller motsatsen för den gamle mästaren. Göran Perssons popularitet är klar lägre än Reinfeldts och dessutom på väg ned. I SOM-studien 2005 får statsminister Persson uppskattningssiffran -4 i hela befolkningen och +18 bland s-anhängare, ned från -1 respektive +18 år 2004. Perssons personliga popularitet pekar nedåt.

Göran Persson är dock inte den ende partiledaren som har svaga popularitetssiffror. En som har ännu sämre är Lars Ohly. Hans resultat med en genomsnittlig popularitet på -18 i hela befolkningen är det sämsta resultat vi någonsin uppmätt i någon SOM-studien kring partiledarpopularitet. Ohlys resultat bland v-sympatisörer (+11) är inget bottenrekord med det klart lägst för någon partiledare bland egna anhängare i studien 2005. De interna striderna inom vänsterpartiet har kostat på.

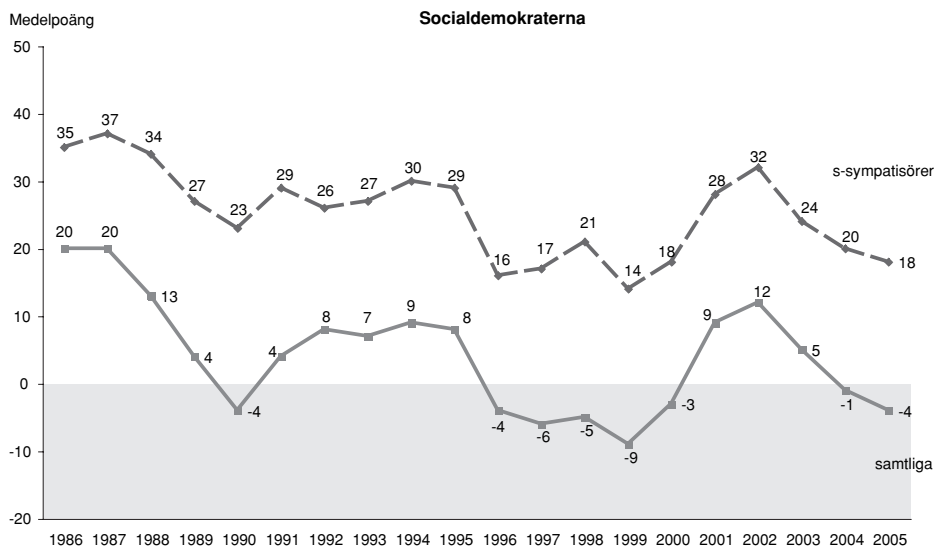
De borgerliga partiledarna utöver Reinfeldt har alla svagare personliga popularitetssiffror än alliansens statsministerkandidat. Men två av dem har brutit tidigare nedåtgående kurvor. Det gäller Göran Hägglund och Maud Olofsson. Folkpartiledaren Lars Leijonborg har också brutit popularitetsnedgången i hela befolkningen men inte bland de egna fp-sympatisörerna.

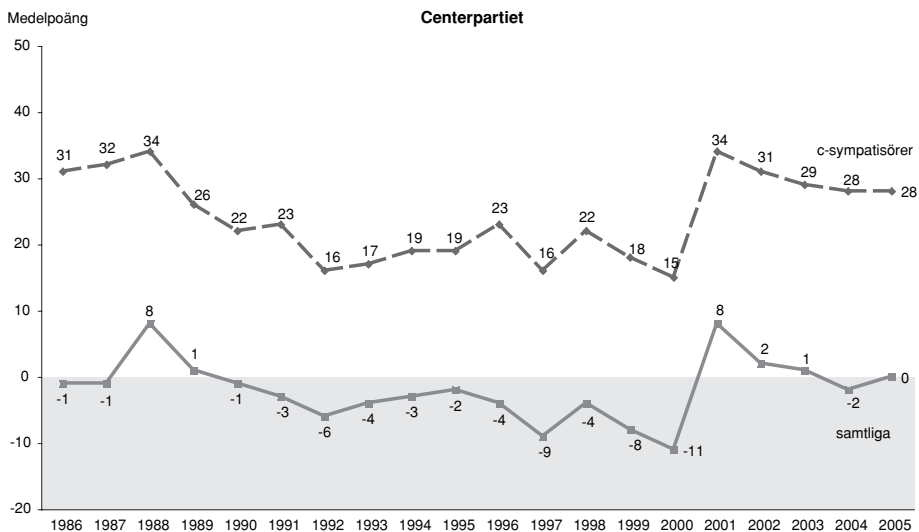
Figur 7 Partiledarpopularitet 1986 – 2005 (medeltal)

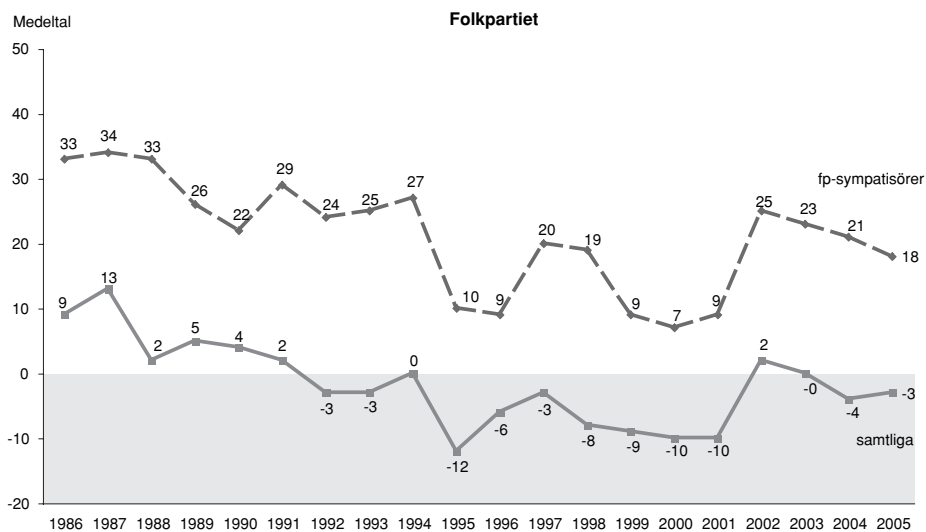
Kommentar: Mätningen gäller Lars Werner 1986-1992, Gudrun Schyman 1993-2002, Ulla Hoffmann 2003 och Lars Ohly 2004-2005. Skalan kan variera mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar).

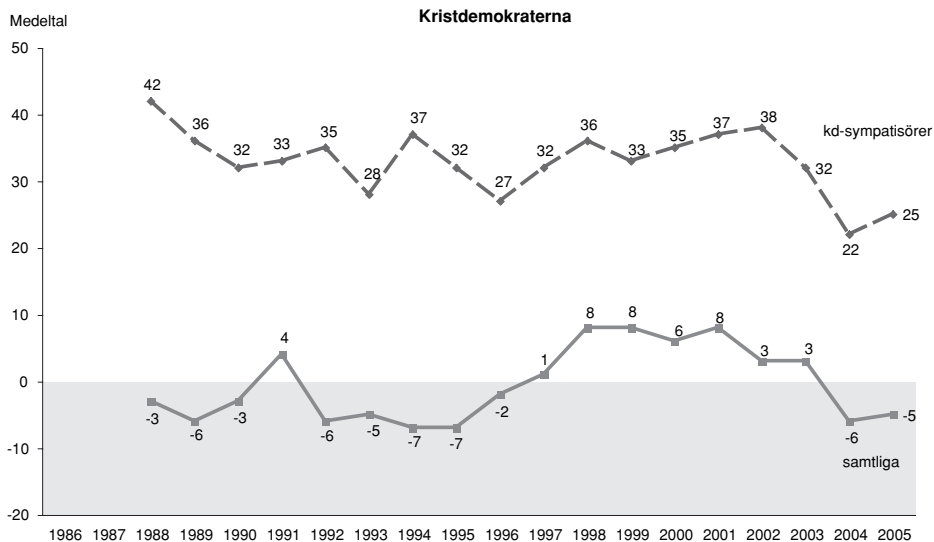
Kommentar: Ingvar Carlsson 1986-1995, Göran Persson 1996-2005.

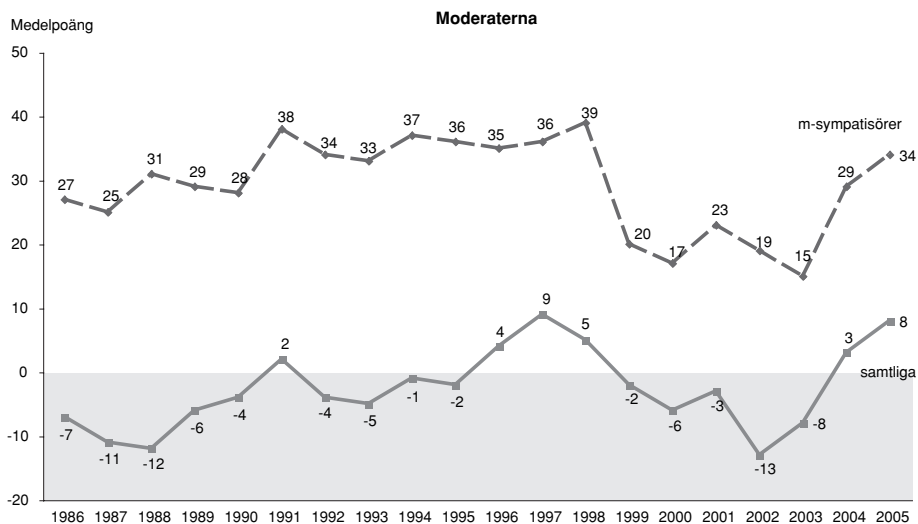
Kommentar: Karin Söder 1986, Olof Johansson 1987-1997, Lennart Daléus 1998-2000, Maud Olofsson 2001-2005.

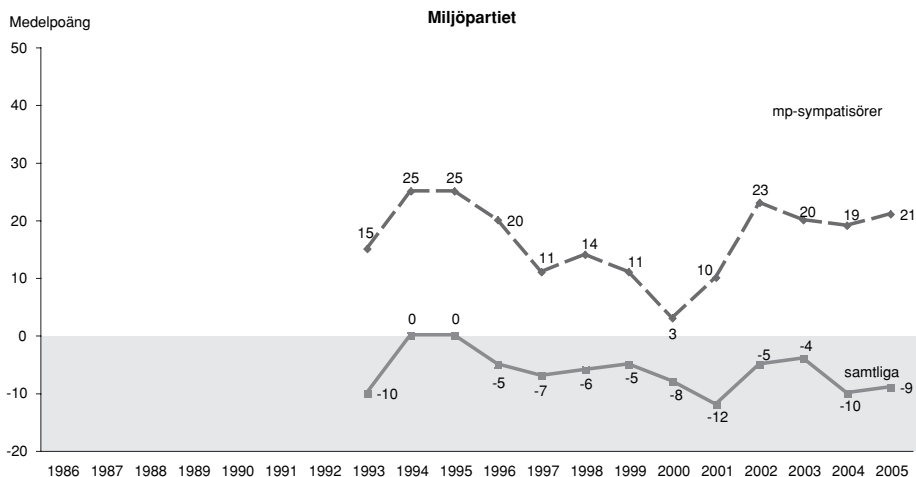
Kommentar: Bengt Westerberg 1986-1994, Maria Leissner 1995-1996, Lars Leijonborg 1997-2005.

Kommentar: Alf Svensson 1986-2003, Göran Hägglund 2004-2005.

Kommentar: Carl Bildt 1986-1998, Bo Lundgren 1999-2003, Fredrik Reinfeldt 2004-2005. Mätningen 2003 gäller alltså för Bo Lundgren. Resultaten 2003 för Fredrik Reinfeldt är 1 för samtliga och 23 bland m-sympatisörer.

Kommentar: Resultaten gäller för mp:s manliga språkrör Birger Schlaug t o m 1997. Därefter är resultaten sammanvägda för kvinnliga och manliga språkrör. 1998 Birger Schlaug och Marianne Samuelsson, 1999 Birger Schlaug och Lotta Nilsson-Hedström, 2000-2001 Matz Hammarström och Lotta Nilsson-Hedström, 2002-2005 Peter Eriksson och Maria Wetterstrand.

Resultat för kvinnliga språkrör	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
mp-sympatisörer	+4	+3	+6	+10	+24	+24	+20	+24
samtliga	-7	-4	-8	-12	-4	-2	-9	-7
Resultat för manliga språkrör	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
mp-sympatisörer	+23	+19	-0	+10	+21	+15	+17	+18
samtliga	-5	-5	-8	-11	-5	-5	-10	-11

Uppskattade partiledare kan bli dragplåster i val. Liksom impopulära partiledare kan bli sänken och stöta bort väljare. Svensk forskning har dock visat att eventuella valeffekter oftast är begränsade; inte obefintliga men begränsade. Betydelsen av partiledarnas personliga popularitet är långt mindre än vad som ibland sägs i media. Väljare i Sverige röstar fortfarande mest utifrån ideologi, sakfrågeåsikter och klassintresse – och utifrån gammal vana (Holmberg och Oscarsson 2004, Thomassen 2005).

Ett enkelt mått som vi tidigare använt för att uppskatta partiledarnas förmåga att värva röster bygger på en jämförelse mellan partiledarnas personliga popularitet och det egna partiets popularitet. En partiledare bör vara mer uppskattad än det egna partiet för att kunna dra röster på sin popularitet. Ett dragplåster skall vara mer uppskattat än sitt parti, inte mindre uppskattat. I det senare fallet riskerar partiledaren snarare att bli ett sänke. I SOM-studierna har vi hela tiden mätt partiledarnas popularitet på samma skala som partiernas popularitet. Det gör det möjligt att analysera partiledarnas betydelse under kontroll för partiuppskattningen (tabell 4).

I mätningen 2005 fanns det ingen partiledare som var mer uppskattad än sitt parti bland det egna partiets anhängare. Reinfeldt och Olofsson kom nära genom

att vara lika uppskattade som sina partier bland de egna. Men de var inte mer uppskattade. Övriga partiledare var alla klart mindre gillade bland de egna än sina partier. Det gäller speciellt för Ohly, men också för Persson, Leijonborg och Hägglund. Samma partiledare – alltså Ohly, Persson, Leijonborg, men nu också Olofsson – är dessutom mindre populära än sina partier bland samtliga svars personer. Det är svårt att se några potentiella dragplåster med sådana resultat. Närmast dragplåster skulle dock Reinfeldt kunna vara eftersom han trots allt är klart mer populär än sitt parti i hela befolkningen.

Tabell 4 Partiledarna som dragplåster eller sänken i kampen om opinionen 1986 – 2005 (medeltalsskillnader)

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05
v	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8	+4	-4	-1	-3
s	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2	+1	-1	-3	-4
mp	-	-	-	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-6	-4	-2	-4	+1	+4	+1	+1
c	±0	-2	+3	+1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	+4	+1	+1	±0	-1
fp	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-6	-8	-3	-2	-3	-5
kd	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8	+7	+7	+2	+2
m	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1	-4	-5	+5	+6
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0	-0	-2	-0	-1
Snitt sju partiledare								-1	+2	+1	+1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	±0	+0	-1

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05
v	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2	-2	-26	-10	-16
s	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4	-2	-3	-5	-10
mp	-	-	-	-	-	-	-	-14	-7	-7	-8	-14	-21	-20	-23	-17	-10	-10	-7	-6
c	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-12	-7	-10	-10	-15	-13	+1	-2	-1	-1	±0
fp	+3	+4	-2	+1	-2	±0	-1	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25	-8	-5	-7	-10
kd	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+3	+2	+2	-8	-9
m	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12	-17	-18	-2	±0
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8	-6	-11	-5	-7
Snitt sju partiledare								-7	-5	-5	-5	-6	-7	-11	-11	-8	-6	-9	-6	-7

Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmättet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m a o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillarskala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Resultaten för mp:s språkrör är sammanvägda fr o m 1998. Dessförinnan gäller resultaten för mp:s manliga språkrör.

Vår tidigare slutsats håller sig. Sett över de tjugo år som vi har mätt partiledarpopularitet i SOM-institutet blir det allt tydligare att svenska partiledare relativt sina partier har blivit mindre populära. Partiledarna på 1980-talet var som grupp betraktad mer uppskattad jämfört med de egna partierna än dagens uppsättning av partiledare. Dessutom var 1980-talets partiledare mer populär i hela befolkningen och bland de egna väljarna än dagens partiledare. Men det finns ett undantag – Fredrik Reinfeldt.

Lars Werner var mer uppskattad än Lars Ohly, Ingvar Carlsson mer än Persson, Olof Johansson och Karin Söder mer än Olofsson, Alf Svensson mer än Hägglund, Bengt Westerberg mer än Leijonborg. Men när det gäller Reinfeldt är han inte mindre populär idag än Carl Bildt var på 1980-talet. Han är mer populär. Fredrik Reinfeldt är dock ännu inte lika populär som Bildt var i slutet av sin partiledarkarriär åren kring valet 1998.

En annan iakttagelse som kan göras på grundval av tidsserien över partiledarpopularitet är att populariteten är genomsnittligt högre under valår. Mönstret är särskilt tydligt för allmänhetens bedömning av den socialdemokratiske ledaren. Vid varje val efter 1988 har hans popularitet ökat under valåret i förhållande till året innan.

Även om valrörelserna är ett sätt för partiledarna att markera sig är den sammantagna bilden att dragplåstren blivit färre i svensk politik – eller snarare att sänkena har blivit fler. Blott Sverige svenska partiledare har.

Världen i vardagsrummet

Vi har som medborgare i princip tre sätt att informera oss om vad som händer i omvärlden, oavsett det är i det lokala samhälle där vi bor eller i det globala samhället: vi kan personligen följa skeendet, vi kan få höra om det från andra människor och vi kan få information genom massmedier av olika slag. Våra informationsvägar bestäms både av vilka områden eller ämnen det gäller och av vilken position vi har i samhället. När det gäller politik och samhälle har medierna en allt större roll. Det är inte för mycket sagt att för flertalet människor är den politiska, ekonomiska och kulturella världen huvudsakligen beroende av den bild som förmedlas av de stora massmedierna. För det som händer utanför Sverige är mediebilderna ofta det helt avgörande.

Traditionellt har dagspress, radio och TV dominerat som svenskarnas nyhetskällor. Mönstret från SOM-mätningen 2005 avviker inte (figur 7). Det ledande nyhetsmediet är dagspressen, främst de lokala morgontidningarna. Trots tillkomsten av nya medier och kanaler är den svenska morgonpressen mycket stark. Över de gångna decennierna kan visserligen iakttas en liten försvagning i exponeringen för morgonpress. Den kommer närmast till uttryck i att morgontidningar inte läses riktigt lika regelbundet som tidigare, bland annat som en följd av en nedgång i andelen hushåll med morgontidningsprenumeration (jfr Ulrika Anderssons artikel i denna volym). Att morgonpressen ändå kan stå så stark sammanhänger med att

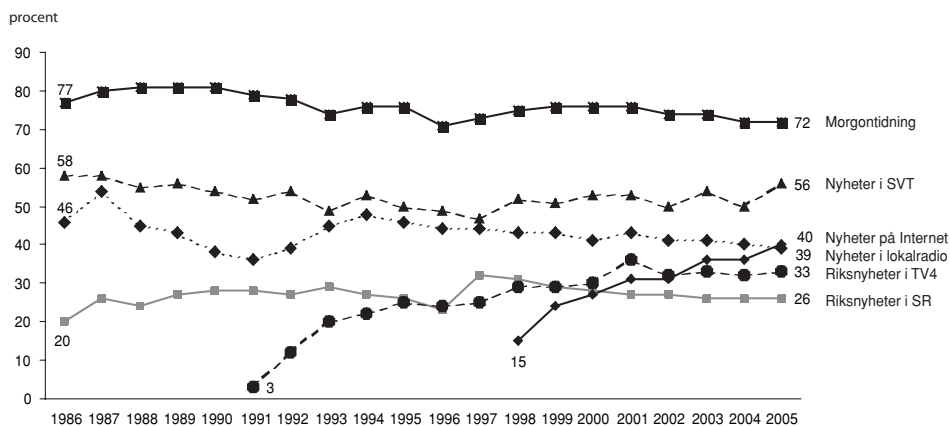
gratistidningen Metro, startad 1995 och efter hand spridd över stora delar av södra Sverige, kan kompensera detta bortfall (jfr Ingela Wadbrings artikel i denna volym). Att morgonpressen i huvudsak är lokal betyder inte att människor läser enbart läser lokala nyheter. Tvärtom ligger inrikes- och utrikesnyheter även i dessa tidningar högt i läsarnas prioritering (Nilsson och Weibull, 2005).

Inom radion och televisionen har under de gångna två decennierna tillkommit en mängd nya kanaler som konkurrerar om publikens uppmärksamhet. Public service-medierna har tappat publikandelar och Sveriges Television får sedan början av 2000-talet endast 40 procent av genomsnittarens TV-tid (Hadenius och Weibull, 2005). När det gäller nyheter i TV är public service klart dominerande, även om den specifika ökningen mellan 2004 och 2005 främst har en frågeteknisk bakgrund.⁴ Nyheterna i TV4 ökade sin publik fram till början av 2000-talet – utan att tittandet på SVT-nyheter nämnvärt påverkades – men har sedan stabiliserats.

Radion spelar sin viktigaste roll i fråga om lokala nyheter. Också här är det public service som är helt dominerande: Sveriges Radios P4 är den största enskilda kanalen med omkring 35 procent av allmänheten som följer den regelbundet. Privat lokalradio har ännu så länge inte varit någon större publikframgång i Sverige, vilket avspeglar sig i siffrorna på nyhetslyssande (jfr Jan Strid artikel i denna volym).

Figur 8 Nyhetsvanor (procent)

Fråga: ”Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna på följande program i TV eller radio? Om Du läser en morgontidning regelbundet – ungefär hur många gånger i veckan brukar Du läsa den? Hur ofta har Du använt Internet under de senaste tolv månaderna?”

Kommentar: Resultaten visar andelen bland samtliga svaretpersoner som läste en morgontidning minst fem dagar i veckan, sett på de olika TV-programmen åtminstone fem dagar i veckan och använt Internet flera gånger i veckan.

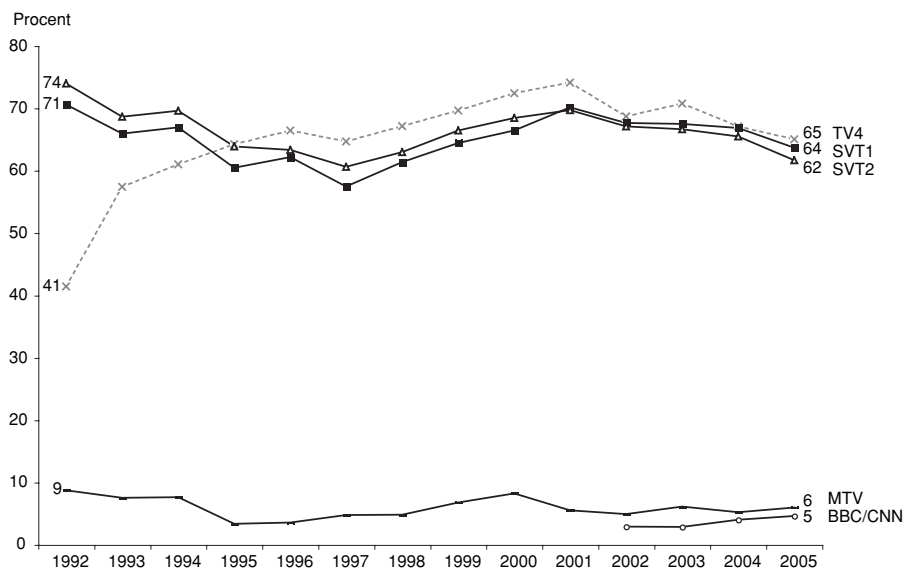
Nya teknologier har ofta utmålats som hot mot de traditionella medierna, inte minst när det gäller den politiska opinionsbildningen. Bloggar, d v s Internetsajter där politiker eller andra opinionsbildare genom 'dagboksskrivande' kommenterar skeendet, är ett uttryck för sådana förändringar. De nya kommunikationsformernas genomslag kan diskuteras, men det är mycket tydligt att nyheter på Internet efter hand får ökad betydelse som informationskällor. År 2005 är det den tredje viktigaste informationskanalen efter dagstidningar och public service-TV. Samtidigt innebär det inte nödvändigtvis att det handlar om nya informationskällor, eftersom det i flertalet fall är de traditionella medier, främst dagstidningar, som nätnyhetsanvändarna framför allt söker sig till (Jfr Annika Bergströms artikel i denna volym).

Fortfarande gäller den tidigare iakttagelsen att den ökande nyhetsanvändningen på nätet i relativt liten utsträckning har påverkat andra nyhetsvanor. Vissa tendenser finns dock att tidningar på papper kan påverkas av nätnyhetsläsning (Jfr Bergström, 2005), men överlag gäller ännu att pappers- och nätversionerna fyller delvis olika funktioner (Westlund, 2006). Internet är framför allt ett medium för människors uppdatering av vad som har hänt, medan de traditionella nyhetskällorna ger en mer sammanhållen bild av skeendet. En faktoranalys visar entydigt tre olika dimensioner i nyhetsanvändningen: den traditionella med SVT-nyheterna, nyheterna från Sveriges Radio och morgontidningen, den andra med större betoning av TV-nyheter med nyhetsmorgon och TV4 och en tredje där internyheter, text-TV och mobila nyhetsjänster grupperar sig. Det intressanta för framtiden är att det framför allt är yngre personer som finns i den senare dimensionen och äldre, traditionalister, i den första. Möjligen kan detta på sikt vara uttryck för ett generationsskifte (Nilsson, 2005).

Den årligen återkommande frågan är hur alla nyhetsmedier kan ligga så stabilt trots tillkomsten av nya medier i ett allt mera fragmentariserat mediasystem. En viktig del av förklaringen är att de stora nyhetsmedierna ännu så länge bildar ett slags bas i medborgarnas medievanor: morgontidningen och SVT-nyheterna ingår i dygnsrytmen (Hadenius och Weibull, 2005).

De nya kanaler som tillkommit i TV, men också i radio, har dels inte gjort några större satsningar på nyheter, dels inte lyckats övervinna publikens skepsis i fråga om deras innehåll (jfr Oscar Westlunds artikel i denna volym). I radion som är ett utpräglat informationsmedium har en följd blivit att de nya kanalerna inte haft några större publikframgångar utom bland yngre. I televisionen har SVT förblivit den stora nyhetskanalen, medan andra kanaler haft sina framgångar i fråga om underhållning (Jfr Hill m fl, 2006; jfr även Åsa Nilssons kapitel om TV-vanor i denna volym). Globala nyhetskanaler som CNN eller BBC spelar en helt marginell roll för svenskarnas nyhetsvanor (figur 8). De ligger på en mycket låg nivå i jämförelse med de svenska nationella kanalerna.

Figur 9 Regelbundet tittande på olika TV-kanaler

I den globaliserade världen är TV samtidigt den viktigaste källan för orientering. I detta ligger då inte bara nyheter utan även reportage, dokumentärer och underhållning. Televisionens globalisering är emellertid i hög grad frågan om anglifiering – de importerade programmen härstammar till över 90 procent från USA och Storbritannien (Asp, 2005). Även om inte alla program behandlar den anglo-saxiska världen kommer världen i stort att betraktas med sådana ögon. Studier pekar dock på att publiken är förhållande skeptisk till innehållet i många sådana program (Hill m fl, 2006).

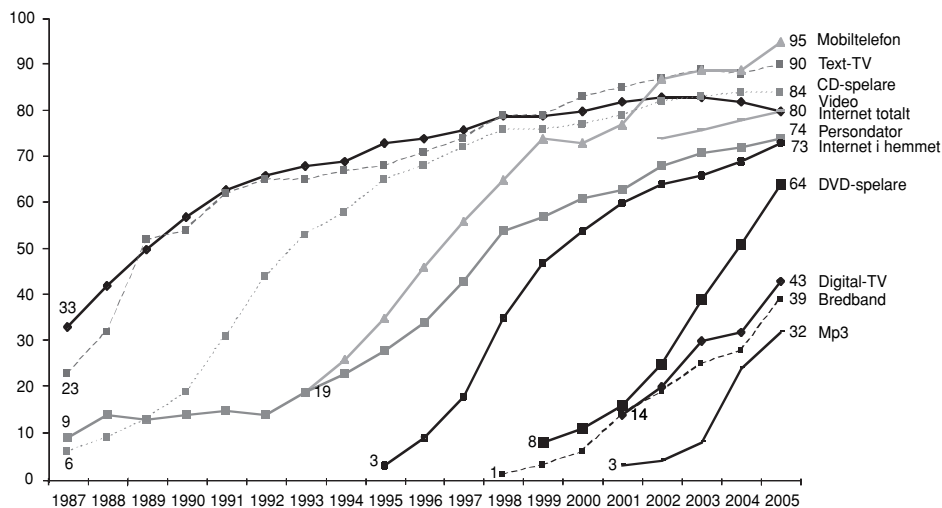
Medieteknologiseringen av hushållen fortsätter

Även om de traditionella medierna behåller sin starka ställning har hushållen successivt investerat i ny medieteknologi. Traditionella medier som text-TV eller video har sedan länge en hög spridning i svenska hushåll medan det under senare år framför allt är persondator och mobiltelefon – och senast DVD-spelare, digital-TV och Mp3-spelare – som expanderar.

Den samlade bilden är att Sverige 2005 är ett digitaliserat land. Få länder kan redovisa tillgångsiffror på 93 procent för mobiltelefon, 74 procent för persondator, 73 procent för Internet, 64 procent för DVD, 43 procent för bredband och 39 procent för digital-TV. Det är de två senare teknologierna som uppvisar den kraftigaste ökningen mellan 2004 och 2005, medan övriga uppvisar relativt små föränd-

ringar. Det senare tyder på att marknaden håller på att mättas. Teknogiintresset torde vara en förklaring till att den just nu pågående digitaliseringen av televisionens marknad trots förväntningar om motsatsen har kunna inledas relativt friktionsfritt. Det bör emellertid framhållas att det uppmätta digital-TV-innehavet till övervägande delen avser digitalplattformar för satellitmottagning och inte en teknik att ta emot sändningar i det digitala marknätet (jfr Mediebarometern 2005, 2006).

Figur 10 Tekniktillgång i svenska hushåll 1987-2005 (procent av befolkningen)

Den samlade bilden är att mycket av den nya tekniken är inriktad mot musik och underhållning och mindre mot nyheter. Det nya medium som kan antyda en ökning av den individualiserade nyhetsanvändningen är mobiltelefonen. Mobilen gick på tio år från under 20 procent till 90 procent; För text-TV tog motsvarande ökning två decennier och persondatorn har på 15 år ännu inte nått dit. Det som förklarar skillnaden i ökningstakt och mättnadsnivå mellan mobiltelefon och persondatorinnehav är åldersfaktorn. Medan mobiltelefonen också fått en betydande spridning bland pensionärer gäller detta i mycket liten grad för persondatorn. Mobiltelefonen har efter hand blivit ett slags intelligent digital terminal. Visserligen är användningen olika nyhetstjänster på mobilen ännu så länge föga utbredd (jfr Göran Bolins artikel i denna volym). På sikt innebär dock den stora spridningen i mobilinnehav och, inte minst, allmänhetens intresse att uppdatera sig med nya och mer kvalificerade modeller att det här på sikt finns ett stort potential för en ny typ av nyhetsmedium.

Globala värden: världsreligionerna

Diskursen om den globala utvecklingen har ibland beskrivits som en kamp mellan civilisationen. Samuel Huntingtons bok *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order* som utkom för tio år sedan är en företrädare för ett sådant synsätt.⁵ Boken utlöste en intensiv debatt (jfr Huntington, 1996b). En viktig ingrediens i hans synsätt är världsreligionernas roll i makten över världen, särskilt kampen mellan kristendom och islam. Huntington har också publicerats sig mera specifikt på religionstemat i artikeln *The Age of Muslim Wars* (2001). Vår tanke är inte att här diskutera Huntingtons teser, utan bara att bygga vidare på tanken att inställningen till världsreligionerna är en del av ett slags globalt förhållningssätt. Det gångna årets internationella kontrovers kring en dansk dagstidnings karikatyrtecknar av profeten Muhammed är ett annat exempel på frågans aktualitet.

Mot den bakgrunden ställdes i 2005 års SOM-undersökning en fråga om synen på världsreligionerna. Svartspersonerna fick frågan om vilken 'inställning' de hade till olika 'världsreligioner'. Bedömningen skulle göras på en skala från 0 (mycket negativ) till 10 (mycket positiv). De religioner man fick ta ställning till var Kristendom, Islam, Buddhism, Hinduism och Judendom. I tabell 5 redovisas svenskarnas bedömningar.

En första iakttagelse är att mycket stora andel av de svarande placerar sig på mitalternativet. Det gäller mellan 40 (Islam) till 60 procent (Hinduism). Svaren skall rimligen tolkas så att man inte har någon riktigt klar uppfattning om respektive religion eller att frågan inte berör. De höga andelarna är knappast överraskande i fråga om religioner som Buddhism och Hinduism, men något oväntad för Kristendomen (43 procent). Det är möjligt att bilden hade sett annorlunda ut om frågan istället gällt olika kristna riktningar, som det kanske hade varit lättare att bedöma för svartspersonerna.

Om vi rangordnar världsreligionerna efter andelen som värderar dem positivt – värdena 6 till 10 på den elvagrådiga skalan – kommer Kristendomen högst med 48 procent och Islam lägst med 7 procent. Inställningen till Buddhism är förhållandevis positiv med 25 procent, medan hinduism och judendom ligger på 14 respektive 13 procent. Den enda världsreligion med en mycket stor andel negativa svar är Islam med 53 procent, varav hälften placerar sig på extremvärdet 0 (mycket negativ). Kristendomen har knappt 10 procent på den negativa sidan och övriga mellan 20 och 30 procent.

Studerar vi svarsmönstren närmare är det tydligt att kristendomen representerar en ytterpunkt, de övriga fyra religionerna en annan. Annorlunda uttryckt finns det relativt höga samband i bedömningarna mellan Islam, Buddhism, Hinduism och Judendom, medan korrelationerna mellan dessa å ena sida och kristendomen å den andra är förhållandevis låga. Det är endast Judendomen som avviker något genom att de som bedömer kristendomen positivt även tenderar att värdera judendomen på samma sätt. En bekräftande faktoranalys ger samma bild: kristendom bildar en

egen faktor, medan övriga fyra religioner bildar en annan, där hinduism laddar högst och judendom lägst. En rimlig tolkning är att det bakom resultatet finns ett slags global dimension som innebär en öppenhet eller slutenhet för andra värderingar än de som finns i den egna traditionen.

Tabell 5 *Inställning till fem världsreligioner 2005 (procent)*

Fråga: ”Allmänt sett, vilken inställning har du till följande världsreligioner/trosuppfattningar? Svara med hjälp av nedanstående skala?”

	Positiv (10-6)	Varken positiv eller negativ (5)	Negativ (4 – 0)	Summa procent	Antal svarande
Kristendom	48	43	9	100	1 597
Buddism	25	54	21	100	1 573
Hinduism	14	60	26	100	1 569
Judendom	13	58	29	100	1 562
Islam	7	40	53	100	1 578

Kommentar: Svaren har markerats på en skala mellan 0 och 10, där 0 står för som mycket negativ och 10 för mycket positiv.

Att det som ligger bakom inställningen till världsreligionerna kan tolkas i ett slags globaliseringsperspektiv får stöd av att det är grupper som normalt brukar ligga högt när det gäller kosmopolitiska värderingar – yngre, högutbildade och boende i storstäder – som också är de som är mer positiva till andra världsreligioner än Kristendomen (tabell 6). Äldre, lågutbildade och personer som bor på landsbygd eller i mindre tätorter är de som är mest negativa. De har samtidigt den mest positiva värderingen av Kristendomen.

Att globaliseringsperspektivet dock är otillräckligt när det gäller att tolka medborgarnas inställning till världsreligionerna visar sig i att det också finns relativt starka samband med utövning av religion. Personer som regelbundet besöker gudstjänst eller ber till Gud är särskilt positiva till Kristendomen; andelarna är särskilt höga för medlemmar i Pingströrelsen, Katolska kyrkan eller annan svensk frikyrka. Bland medlemmar i svenska frikyrkor finns en mer positiv inställning till Judendom och Islam än genomsnittligt bland svenskar. Resultatet indikerar att det finns en religiös resonansbotten i bedömningarna av samtliga världsreligioner.

Tabell 6 *Inställning till fem världsreligioner i olika sociala och politiska grupper 2005: andelen med positiv respektive negativ inställning (procent)*

	Kristendom		Judendom		Buddism		Hinduism		Islam	
	positiv	negativ	positiv	negativ	positiv	negativ	positiv	negativ	positiv	negativ
Samtliga	48	9	13	29	25	21	14	26	7	53
Kvinnor	51	6	15	21	26	19	15	22	6	51
Män	44	12	11	37	25	24	13	30	8	57
15 – 29 år	36	18	16	27	37	16	25	21	10	51
30 – 49 år	43	8	16	22	28	15	15	20	8	51
50 – 64 år	52	7	12	30	24	22	12	26	5	55
65 – 85 år	60	4	7	41	11	35	5	40	4	59
Lågutbildad	50	6	6	38	12	34	6	38	3	59
Medellågutbildad	44	9	12	28	22	21	12	26	4	57
Medelhögutbildad	47	12	16	26	32	18	19	22	10	54
Högutbildad	53	9	20	21	38	10	22	15	11	44
Landsbygd	51	7	12	30	18	28	10	31	4	57
Mindre tätort	49	6	10	27	21	23	12	27	7	53
Stad/större tätort	48	9	14	30	26	21	14	26	7	54
Storstad	42	12	16	26	36	13	22	18	7	51
Uppvuxen:										
På landsbygd	54	7	9	37	16	30	9	34	4	58
Mindre tätort	48	9	13	27	25	21	13	25	5	55
Stad/större tätort	44	11	16	25	28	17	17	22	7	53
Storstad	45	9	16	25	33	15	16	19	7	54
Annat nordiskt land	53	5	11	34	29	17	14	26	6	43
Annat land i Europa	55	10	13	27	17	27	13	29	15	44
Land utanför Europa	48	-	15	27	33	18	24	21	25	33
Arbetarhem	42	9	10	30	19	24	11	29	5	55
Jordbrukarhem	60	2	12	33	16	35	10	39	4	61
Lägre tj.mannahem	54	9	16	29	24	20	15	23	7	55
Högre tj.mannahem	51	11	17	25	43	10	21	20	11	46
Företagarhem	56	4	13	31	28	24	15	29	7	55
Bett till Gud:										
Minst en gång/vecka	81	1	25	19	38	23	26	15	12	50
Månad/kvartal	70	1	18	25	30	14	21	15	8	49
Halvår/år	56	8	21	22	23	16	19	23	12	50
Aldrig	32	13	7	35	22	23	28	11	3	57
Besökt gudstjänst:										
Minst en gång/vecka	88	-	30	14	14	36	39	7	11	49
Månad/kvartal	64	5	24	28	30	24	29	8	12	51
Halvår/år	81	4	16	26	26	19	23	16	8	52
Aldrig	31	12	9	31	25	20	26	13	5	56
Medlem i:										
Svenska kyrkan	52	7	14	28	24	22	14	26	6	55
Pingströrelsen	92	2	34	13	19	43	9	49	11	62
Annan frikyrka	82	3	38	32	25	34	16	34	12	67
Katolska kyrkan	76	3	14	29	26	22	15	26	7	54
Ortodox kyrka	68	-	16	21	37	11	32	11	11	47
Islam	21	3	17	10	21	14	15	15	48	7
Ideologi:										
Klart vänster	39	17	9	37	34	20	15	26	12	51
Något vänster	45	12	14	29	25	23	16	27	6	55
Varken eller	42	6	11	27	19	22	11	25	7	49
Något höger	58	8	17	27	30	21	18	25	6	57
Klart höger	55	7	11	37	27	20	12	31	5	64
Intresserad av miljöfrågor:										
Mycket	46	18	13	34	41	30	22	23	14	45
Ganska	51	7	15	28	25	22	14	26	7	55
Inte särskilt	45	7	10	27	19	22	10	26	3	56
Inte alls	29	12	5	30	8	33	5	33	8	40

Kommentar: Se tabell 5 för definitionen av positiv respektive negativ.

Tanken att inställningen till världsreligionerna skulle ha en klar politisk resonansbotten får ingen entydigt stöd i våra analyser. Visserligen är personer som ideologiskt placerar sig till höger mera positiva till Kristendomen och något mera negativa till Islam än personer som står till vänster. Skillnaderna är emellertid inte särskilt stora och för övriga religioner finns inga entydiga tendenser. Möjligen kan resultatet ge stöd åt föreställningar om att konflikten mellan Kristendom och Islam kan tolkas som en vänster-högerkonflikt, men beläggen för det vilar på mycket bräcklig grund. Däremot är det otvetydigt så att Islam är den världsreligion som svenskarna betraktar mest negativt och att detta i sig ger underlag för orientalismens kritik av den Islambild som traditionellt har förmedlats av den kristna kulturen.

Även om den ideologiska vänster-högerdimensionen spelar en relativt liten roll när det gäller att förklara skillnaderna i inställning till de olika världsreligionerna – utom för kristendom och islam – finns det en annan dimension att uppmärksamma. Det gäller den gröna ideologin. Det visar nämligen ett relativt starkt samband mellan inställning till framför allt Buddhism, men också hinduism, och intresse för miljöfrågor. Bland personer som är mycket intresserade av miljöfrågor har över 40 procent en positiv inställning till Buddhismen, bland dem utan miljöintresse endast cirka 10 procent; för Hinduism är motsvarande siffror 20 och 5 procent. På samma sätt visar sig sympatisörer till miljöpartiet var särskilt positiva till Buddhism, 47 procent positiva till Buddhism mot endast 40 procent positiva till Kristendomen.⁶ Resultatet ligger i linje med att Buddhism står för ett synsätt som harmonierar med en ekologisk samhällssyn (Larsson, 2006).

Världen är så stor, så stor...

Globalisering, IT-firing, informationssamhälle, bråttomsamhälle, individualisering. Det moderna har många namn. Man kan tycka det är underligt att vi inte ser större opinionseffekter eller värderingsförändringar av allt det nya. Vi ser förändringar men de är inte snabba eller hektiska. SOMs kurvor rör sig snarare majestätiskt långsamt. Det gäller mätningarna av människors grundläggande värden, liksom mätningarna av svenska folkets dagordning i form av viktiga samhällsproblem och vad människor oroar sig för. Folket är klart lugnare än debatten. När det gäller framtidssynen är det tre fenomen som just nu är på väg uppåt på listan över vad som oroar svensken – arbetslösheten, klimatet och fattigdomen i tredje världen. Tydligast på väg ned är oron för en ekonomisk kris. Alla fyra fenomenen är kopplade till den stora nya globaliserade världen, men några drastiska förändringar talar vi inte om. Ännu så länge verkar den stora nya världen inte skrämna.

Men vi kan ana vissa långsiktiga förändringar. Det finns en försvagning i engagemanget för politiken och partierna. Partiledarna står inte lika starkt i opinionen som förr även om det finns klara skillnader över åren. Att globala värderingar tränger in i det svenska samhället framträder i den förhållandevis positiva inställ-

ningen till österländska religioner i jämförelse med kristendom. Det är hos unga, högtbildade och storstadsboende som de nya värderingarna reflekteras mest.

Ett visst stöd för att utvecklingen kan beskrivas med optimistiska förtecken kan svensken finna i Richard Floridas undersökningar kring den nya kreativa klassen eller i Ronald Ingleharts studier av hur viktiga postmoderna och sekulariserade värderingar är för tillväxt och samhällsutveckling (Florida 2006, Inglehart 1997). I båda fallen framträder Sverige som ett klart positivt fall med mycket god framtidspotential. Alla ekonomiska prognoser pekar dessutom på att Sverige kommer att växa snabbare än snittet i EU under de närmast kommande åren.

Sverige tillhörde vinnarna under 1900-talet. Kanske kan vi också tillhöra vinnarna i 2000-talets stora nya värld?

Noter

- ¹ Ford är Världsstatens gud och i språket har ordet Lord ersatts av Ford så att bönen 'Our Lord' blivit 'Our Ford' och det kristna korset har ersatts av ett T från T-Forden. Det har också införts en ny tideräkning som utgår från Ford.
- ² Resultaten bygger på en öppen enkätfråga där svarspersonerna kunde ange upp till tre frågor/problem; i genomsnitt utpekade varje svarande 1,8 områden och hela 80 procent angav åtminstone någon samhällsfråga/problem.
- ³ I redovisningen har vi multiplicerat alla resultat med tio för att undvika decimaler.
- ⁴ Frågan gäller fr o m 2005 om man sett antingen Aktuellt eller Rapport i SVT. Tidigare fick svarspersonerna ange om man brukade se Aktuellt respektive Rapport. De tittare som så respektive program mindre regelbundet klassificerades då som ej regelbundna tittare trots att de kanske såg TV-nyheter regelbundet. 2005 års siffra måste därför bedömas som mer rättvisande för det sammantagna tittandet på TV-nyheter.
- ⁵ Boken fortsatta aktualitet kan beläggas genom att den utkom på svenska år 2006.
- ⁶ Bland journalister där miljöintresset är större än bland allmänheten och där sympatisörerna med miljöpartiet är kraftigt överrepresenterade i jämförelse med allmänheten (Asp, 2006) är Buddhism den världsreligion som man är mest positiv till, alltså mer positiv än till Kristendomen.

Referenser

- Asp, Kent (2005) *Svenskt TV-utbud 2004*. Haninge: Granskningsnämnden för radio och TV.
- Asp, Kent (2006) *Journalistkårens partisympatier*. Arbetsrapport. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2005) *Nyhetsvanor.nu*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ehnmark, Anders (2006) Utopins återkomst. I Rosén, Anders (red) *Vägval vänster – en antologi*. Stockholm: Premiss förlag.
- Florida, Richard (2006) *Den kreativa klassens framväxt*. Stockholm: Daidalos.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2005) *Massmedier. Press, radio & TV i förvandling*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag
- Hill, Annette, Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2005) *Audiences and Factual and Reality Television in Sweden*. University of Westminster, Högskolan i Jönköping och Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1994) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2002) Kampen om mitten. I *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Oscarsson, Henrik (2004) *Väljare Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Sockholm: Norstedt Juridik.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2003) Fåfångans marknad. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2004) Ju mer vi är tillsammans. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2005) Lyckan kommer, lyckan går. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Huntington, Samuel (1996a) *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Simon&Schuster.
- Huntington, Samuel (1996b) *The Clash of Civilisations: The Debate*. *Foreign Affairs*.
- Huntington, Samuel (2001) *The Age of Muslim Wars*. *Newsweek* (International, Atlantic ed.)
- Huntington, Samuel (2006) *Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning*. Stockholm: Atlantis.
- Huxley, Aldous (1932) *Brave New World: a novel*. London: Chatto&Windus.
- Huxley, Aldous (1932) *Du sköna nya värld*. Stockholm: Wahlström&Widstrand.

- Huxley, Aldous (1965) *Du sköna nya värld*. Med ett förord av författaren. Stockholm: Wahlström&Widstrand.
- Inglehart, Roland (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.
- Larsson, Reidar (2006) Politiska ideologier i vår tid. Sjunde utökade upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Mediebarometern 2005* (2006) Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2005) Medieanvändningens generationer och livscyklar. I *Mediebarometern 2004*. Göteborg: Nordicom-Sverige.
- Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart & Hill, Annette (2005) *Syner på icke-fiktions I TV. Resultatredovisning*. Arbetsrapport. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa & Weibull, Lennart (2005) Medier eller innehåll? I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Orwell, George (1950) *1984*. Stockholm: Bonniers.
- Petersson, Olof (1982) *Väljarna och världspolitik*. Stockholm: Norstedts.
- Petersson, Olof (2005) *De politiska partiernas medlemsutveckling*, Stockholm, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle. <http://www.sns.se/document/partimedlemmar.pdf>
- Thomassen, Jaques (2005) The European Voter [Elektronisk resurs] A Comparative Study Of Modern Democracies. Oxford: Oxford University Press, 2005
- Wells, H. G. (1923) *Men like Gods*. London: Cassels
- Westlund, Oscar (2006) *Känslor av medieförtroende*. Arbetsrapport. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

